

UDC 821.512.162-322.5

AZERBAYCAN EDEBİYATINDA FELYETONLAR: GELİŞİMİ VE İŞLEVLERİ

Ahmedova Günel

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Nizami Gencevi adına Edebiyat Enstitüsü,

Bakü / Azerbaycan

e-mail: gunel_9704@mail.ru

orcid id: 0000-0002-7552-7507

Özet

Bu yazıda matbuatta felyetonların önemi, Azerbaycan’da felyetonların gelişimi, bu türün işlevleri ve esas özellikleri araştırılmıştır.

Matbuatta yer alan eserler çeşitli edebî türlerde olabilir. Bunlardan biri de felyetonlardır. Felyetonlar komik öğelerle birlikte aynı zamanda tenkit, hiciv içeren mizâhî bir dille yazılmış eserlerdir. Sosyal ve siyasi mevzularla ilgili yazılan, sosyal yaşamda meydana gelen türlü problemleri ifşa eden felyetonlar insanları gaflet rüyasından kurtarmak, yaşanan olaylara karşı okurların gözünü açmak için yazarların yöneldiği önemli edebî türlerden biridir.

Azerbaycan matbuatında felyetonların bir edebi tür olarak meydana geldiği dönem, yani 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başları gergin, çelişkili sosyal ve siyasi meselelerin olduğu bir zaman kesimidir. Bu dönemde felyeton Azerbaycan yazarlarının yöneldiği başlıca edebi türlerden biri olmuştur.

Azerbaycan felyetonlarının gelişiminde Celil Memmedkuluzade, Üzeyir Hacıbeyli, Abdürrahim bey Hakverdiyev, Neriman Nerimanov, Mirze Alekber Sabir, Ali Nazmi, Alikulu Gamküsar, Mir Celal, Samet Mensur, Yusif Vezir Çemenzeminli, Mehmetali Sıdkı gibi pek çok yazar ve şairimizlerimizin emeyi var. 20. yüzyılın başlarında basılan “Molla Nasreddin” dergisi felyetonların gelişiminde çok büyük bir yere sahiptir. Bunun yanısıra “Şeypur”, “İrşad”, “Keşkül”, “Zenbur”, “Kelniyyet” gibi dergiler de bu konuda büyük önem arz etmektedir. Bu dergilerde pek çok yazarlarımızın felyetonları, şiirleri ve makaleleri yayınlanmıştır.

Anahtar kelimeler: felyeton, hiciv, mizah, Azerbaycan edebiyatı, edebî türler

FEUILLETONS IN AZERBAIJANI LITERATURE: ITS DEVELOPMENT AND FUNCTIONS

Abstract

In this article, the importance of feuilletons in the press, the development of feuilletons in Azerbaijan, the functions and main features of this genre are investigated.

Works published in the press can be in various literary genres. One of them is feuilleton. Feuilletons are works written in a humorous language with comical elements as well as criticism and satire. The feuilletons written on social and political issues, exposing all kinds of problems in social life, are one of the important literary genres directed by writers to awake people from the dream of ignorance and open the eyes of the readers to the happenings.

The period when feuilletons appeared as a literary genre in the press of Azerbaijan, i.e. the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, is a period of tense, conflicting

social and political issues. During this period, feuilleton became one of the main literary genres that Azerbaijani writers focused on.

Many writers and poets, such as JalilMammadguluzade, Uzeyir Hajibeyli, NarimanNarimanov, Abdurrahim bey Hagverdiyev, Mirza Alakbar Sabir, Ali Nazmi, Aligulu Gamkusar, Mir Celal, Samad Mansur, Yusif Vezir Chemenzeminli, Mammadali Sidki, contributed to the development of Azerbaijani feuilletons. "Molla Nasreddin" magazine published at the beginning of the 20th century has a great place in the development of feuilletons. In addition, magazines such as "Sheypur", "Irshad", "Keshkül", "Zenbur", "Kelniyyet" are also very important in this regard. Feuilletons, poems and articles of many of our authors were published in these magazines.

Keywords: feuilleton, satire, humor, Azerbaijani literature, literary genres

19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başlarında Azerbaycan’da meydana gelen sosyal ve siyasi olaylar gazete ve matbuata da tesir etmiştir. Bu dönemin edebiyatı sosyal konuları ele aldığından dolayı yazarlar eserlerini gazetelerde ve dergilerde çokça yayımlatmışlar. Gazete ve dergilerde basılan yazılar genel kitleye daha çok hitap eder. Bu sebeple yazarlarımız da gazete ve dergilere yönelmiş, yazılarını bu mecralardan okurlarına aktarmışlar.

Bahsettiğimiz dönemde hem Azerbaycan’da, hem de Türkiyede de edebi alanda olaylar benzer şekilde seyretmiş, matbuata büyük önem verilmiş, edebiyatda yeni türler meydana gelmiş ve mizaha daha çok yer verilmiştir: “19. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Türk edebiyatındaki türlerin Batılı türdeşlerini yakalama isteğı, sözlü gelenekte de güçlü olan mizah gibi bazı türlerin çoğalmasını/gelişmesini kaçınılmaz kılmıştır. Özellikle de dönemin siyasal ve toplumsal yapısı tabiatıyla bu türün gelişimini beslemiştir” [2, s. 2-3].

Matbuatta yer alan eserler çeşitli edebî türlerde olabilir. Bunlardan biri de felyetonlardır. Felyetonlar komik öğelerle birlikte aynı zamanda tenkit, hiciv içeren mizahî bir dille yazılmış eserlerdir. Sosyal ve siyasi mevzularla ilgili yazılan, sosyal yaşamda meydana gelen türlü problemleri ifşa eden felyetonlar insanları gaflet rüyasından kurtarmak, yaşanan olaylara karşı okurların gözünü açmak için yazarların yöneldiğı önemli edebî türlerden biridir.

“Geniş bir sahada hayat bulan felyeton eğitimden adalete, gelenek ve göreneklerden inançlara, yoksulluktan üretime, dilden yabancılaşmaya kadar pek çok konuda görüş beyan edilen edebî türdür. Kısaca, toplumsal gelişimi olumsuz etkileyen her ne varsa felyetonun konusuna dâhil olmuştur” [6, s. 10].

“Felyeton” fransızca “yaprak, sayfa” anlamına gelen “feuille” sözcüğündendir. Felyetonlar hem matbuat, hem de edebiyat açısından oldukça değerli yazılardır. “Feuilleton ilk kez 1790’da *Encyclopédie méthodique de Panckouke*’da görülür ve genellikle matbaa kâğıdının üçte biri ebadında sekiz yapraklı küçük defter anlamında bir matbaa terimi olarak kullanılır. Kâğıt sektöründe ise sert ve kalitesiz karton kâğıt anlamındadır ancak, 1796’dan itibaren basında küçük seri broşür anlamında da kullanılmaya başlanır. 1800 yılına geldiğinde Louis François Bertin(1766-1841) idaresindeki *Journal des Débats* adlı gazete *Feuilleton du Journal des Débats* başlıklı edebî bir ek yayımlamaya başlar” [6, s. 8]. İlk zamanlarda felyeton, Fransız gazetelerinde sayfaların alt kısmında yer alan komik, eğlendirici yazılardı. Daha sonra gazete sayfalarında basılan hicvî, mizahî veironik özellikler taşıyan yazılar felyeton türünün örnekleri olarak görülmeye başladı.

Felyetonların hem nesirle (düzyazı), hem de nazımla yazılan örnekleri mevcuttur. Bu yazılarda tahkiyeden başka dialog ve monologlar da kullanılır.

Felyeton toplumun sosyal ve politik konularını öne çıkarmak için yaygın olarak kullanılan türlerden biridir. Mizah, hiciv, eleştirel yaklaşım, genelleme, ironi, gerçeklere dayanma, toplumdaki kusurların ortaya çıkarılması bu türün başlıca özellikleridir.

Gerçek olayların ön planda olduğu felyetonlar yazardan büyük bir ustalık talep eder. Çünkü bu yazılar kısa, ama anlamlı olmak zorundadır. Aynı zamanda tenkit, hiciv bu yazılarda yer verilen önemli unsurlardandır. Yazarlar olaylardan, problemlerden bahsederken aynı zamanda burada ironiden de yararlanırlar. İroni, ifşaa, gerçek olayların göz önüne serilmesi, okurların aydınlanmasına çalışılması ve onları bir nebze de olsa olaylara karşı ayıltmak gibi pek çok özelliğe sahiptir.

Felyetonlar mizâhî yanı ile dikkat çeker. Medyada mizâhî yazılar okurların ilgisini daha çok cezbeder. Çünkü bir olayın komik bir şekilde anlatılması aslında okurlar için olayı daha okunaklı hale getirir. Gergin sosyal-siyâsî durumlarla ilgili bir makale okumaktansa bu olaylardan bahseden komik-mizâhî yazıları okumak daha kolay ve ilgiçekicidir. Genel kitle için bu tür yazılar daha okunaklıdır. Sosyal-siyâsî olayların mizahî yönden ele alınması konuya ilgi çekmek için yazarların kullandığı bir yoldur. Burada medyanın büyük önemi vardır. Okurlar gazete, dergi gibi mecralardan günlük olaylara değinen komik-satirik yazıları okurlar. Yazarlar da bu yüzden genellikle bu tarz yazılarının gazete ve dergilerde basılmasına önem verirler.

Felyetonlar için ironi ve hiciv büyük önem arz etmektedir. Bu yazılarda ifşaya da yer verilmektedir. Felyetonistler tüm bunları kullanarak benzersiz bir eser meydana getirirler. Bu eserlerde dönemin problemleri, sosyal ve siyasi sorunları ele alınır ve gerçek olaylar yazarın gözünden okurların beğenisine sunulur. Sıklıkla komik öğeler barındıran felyetonlar hayatta mevcut olan ciddi problemleri göstererek onların çözülmesi yolunda insanları teşvik eder. Olayların kötü yanlarının gösterilmesi bu açıdan oldukça önemlidir. Çünkü bu eserler okurların aslında her gün karşılaştıkları ama pek de önem vermedikleri sorunları dile getirir.

Konu felyeton olunca mizahtan bahsetmemek olmaz. Mizah gülüştür. Olaylara gülebilmek aslında bazen onların acı vericiliğini azaltır, bazen onları daha kolay çözmemize yardımcı olur, bazense onların verdiği acıyı hafifletir. Ne var ki gülmek pek çok kez hoş olmayan bir şey gibi çıkar karşımıza. Ama aslında gülmek ve güldürmek de vardır hayatta. Gülmek gergin durumlara karşı duruş göstermektir. Gülmek yaşanan olaylara dikkat çekmek içindir. Gülmek yaşamda karşılaştığımız kötü olayların üstesinden gelmeye yardım eder. Gülmek yazarın olaylara bakış açısını ifade eder. Gülmek durmadan düşündürmektir. Olmaması gereken olaylara karşı yazarın tutumudur. Gergin sosyal-siyasi meselelere dikkat çekmek için yazar sarkastik gülüşten yararlanır. Bu açıdan gülmek haykırmaktır aslında. Meydana gelen kötü olaylar karşısında susmamaktır.

“Toplumsal gülme iktidarı hedef alır ve baskı ve sindirme politikalarına kahkahayla karşı koyar” [5].

“Toplumsal ilişki, mizahı, mekanik bir işlem olmaktan kurtarır, ona beşeri bir kimlik kazandırmasını bilir. ... Nitekim, halkın, bazı görüş ve isteklerini dışa vurmak için mizahi anlatım yoluna her zaman ihtiyacı vardır. Bu anlamda toplum yapısının büyük değışimler gösterdiği dönemlerde, mizahın canlı bir işleklik kazandığı görülür. ... Aslında toplumun hangi alanında yoğun bir mizah salgını göze çarpıyorsa, o kesimde toplumun bir değışme içinde bulunduğu söylenebilecektir [4 , s. 29].

Mizah toplumun aynasıdır: “Mizah, ait olduğu toplumun kültürel dinamikleriyle bir gelenek çerçevesinde gelişerek ilerleme kaydetmiş ve her bir dönemde içinden çıktığı toplumun adeta aynası olmuştur. Dolayısıyla onda toplumun sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik yapısını gösteren değerler mevcuttur. Bunların ortaya çıkarılmasıyla temsil edilen toplumun kimliğini görmek mümkündür”[1, s. 27].

Felyetonlar da hem dünyada, hem de Azerbaycan’da tam da böyle bir dönemde meydana gelmiştir. Değişimlerin baş kaldırdığı, siyasi ve sosyal konuların öneminin arttığı dönemlerde mizah daha çok geliştiği gibi edebî türlerde de bu gelişim göze çarpmaktadır. Hayatın getirdiği zorluklar, kargaşalar aslında bazen mizaha daha çok yönelmemize yol açar. Pek çok kez biz yazarların da buna önem verdiğini görmekteyiz. İronik ve mizâhî edebî türler de bu tip dönemlerde hem yazarlar, hem de okurlar tarafından çok büyük ilgi görmeye başlar. Çünkü gergin dönemlerde insanlar bir az gülmek ister. Hem de gülerek kötü olayları, keskin siyasi meseleleri hicv ederek olayları iyiye doğru değiştirmek isterler.

Profesör Tahire Memmed, bazı araştırmacıların felyeton türünün ömrünü tamamladığını belirtmesine rağmen, çağdaş metinlerin çoğunun felyetonun ömrünün sonuna geldiğini söylemek için gerekçe vermediğini belirtiyor [3, s. 14].

Azerbaycan matbuatında felyetonların bir edebî tür olarak meydana geldiği dönem de, yani 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başları da gergin, çelişkili sosyal ve siyasi meselelerin olduğu bir zaman kesimidir. Bu dönemde felyeton Azerbaycan yazarlarının yöneldiği başlıca edebî türlerden biri olmuştur.

Azerbaycan felyetonlarının gelişiminde Celil Memmedkuluzade, Üzeyir Hacıbeyli, Abdürrahim bey Hakverdiyev, Neriman Nerimanov, Mirze Elekber Sabir, Eli Nezmi, Alikulu Gamküsar, Mir Celal, Samet Mensur, Yusif Vezir Çemenzeminli, Mehmetali Sıdkı gibi pek çok yazar ve şairimizlerimizin emeyi var. 20. yüzyılın başlarında basılan “Molla Nasreddin” dergisi felyetonların gelişiminde çok büyük bir yere sahiptir. Bunun yanısıra “Şeypur”, “İrşad”, “Keşkül”, “Zenbur”, “Kelniyyet” gibi dergiler de bu konuda büyük önem arz etmektedir. Bu dergilerde pek çok yazarlarımızın felyetonları, şiirleri ve makaleleri yayınlanmıştır.

Felyetonlar mizâhî yanı ile dikkat çeker. Medyada mizâhî yazılar okurların ilgisini daha çok cezbeder. Çünkü bir olayın komik bir şekilde anlatılması aslında okurlar için olayı daha okunaklı hale getirir. Gergin sosyal-siyasi durumla ilgili bir makale okumaktansa bu olaylardan bahseden komik-mizâhî yazıları okumak daha kolay ve ilgiçekicidir. Genel kitle için bu tür yazılar daha önemlidir. Sosyal-siyasi olayların mizahi yönden ele alınması konuya ilgi çekmek için yazarların kullandığı bir yoldur. Burada medyanın büyük önemi vardır. Okurlar gazete, dergi gibi mecralardan günlük olaylara değinen komik-satirik yazıları okurlar. Yazarlar da bu yüzden genellikle bu tarz yazılarının gazete ve dergilerde basılmasına önem verirler.

Azerbaycan matbuatında felyetonların bir edebî tür olarak meydana geldiği dönem, yani 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başları gergin, çelişkili sosyal ve siyasi meselelerin olduğu bir zaman kesimidir. Bu dönemde felyeton Azerbaycan yazarlarının yöneldiği başlıca edebî türlerden biri olmuştur.

KAYNAKÇA

1. Alay, O. Mizah kavramı ve mizahın tarihsel süreci. *Türk dili dergisi*, 2019, sayı 808, s. 22-30
2. İnan, R. Osmanlıca mizah süreli yayınlarında mizahın kodları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016, sayı 22, s. 1-33

3. Memmed, T. Üzeyir Hacıbeylinin küçük hecmli dramlarında forma ve mezmun, janr problemi. The VIII International Scientific Symposium Dedicated to the 135th Anniversary of Uzeyir Hajibeyli “The Role of Personality in History”, Kars, 2020, s. 11-14
4. Öngören, F. *Türk mizahı ve hicvi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998
5. Şentürk, M.U. Mizah ne işe yarar – <https://www.evrensel.net/haber/52921/mizah-ne-ise-yarar>
6. Uygur, E. *Molla Nasreddin* dergisinde felyetonlar. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, cilt 3, sayı 3, 2006, s. 7-21